

خودباوری در روایات امام علی علیه السلام

فرشته علیزاده^۱ - ثریا قطبی^۲

چکیده

خودباوری درک توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و مهارت‌های فردی و شناخت جایگاه والای انسانی بر مبنای جهان بینی الهی است. همچنین خودباوری باور به این امر است که انسان با استفاده از همه توانمندی‌های خویش و یاری جستن از خداوند می‌تواند به سعادت دنیوی و اخروی دست یابد. هدف از پژوهش حاضر شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های خودباوری در روایات امام علی علیه السلام است که با روش توصیفی - تحلیلی از نوع تحلیل محتوا انجام گرفته است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که مؤلفه‌های خودباوری در روایات علوی دربرگیرنده خودباوری فردی، اعتقادی و نوعی است. خودباوری فردی با باور به ویژگی‌های برتر مخصوص به خویشتن در عرصه اعتقاد و عبادت، اخلاق و شخصیت، پیشوایی، رزم‌آوری و دانشوری دارای ۱۵۴۹ مضمون روایت و ۹۲/۵ درصد فراوانی است. خودباوری اعتقادی نیز با باور به اسلام به عنوان کامل‌ترین دین، برترین خلق بودن پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، اعتقاد به رسالت جهانی ایشان، و به برترین کتاب بودن قرآن کریم، باورمندی به فضائل خاص ائمه علیهم السلام و به قیام قائم آل محمد علیهم السلام در آخرالزمان دارای ۱۱۹ مضمون روایت و ۷/۱ درصد فراوانی است و خودباوری نوعی با اعتقاد به اشرف مخلوقات بودن و

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران.

Fereshtehalizadeh90@yahoo.com

۲. دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران (نویسنده مسئول).

sghotbi@shahed.ac.ir

امانت‌دار الهی بودن آدمی، شش مضمون روایت و چهار درصد فراوانی را داراست.
کلیدواژه‌ها: روایات امام علی علیه السلام، خودباوری نوعی، خودباوری فردی، خودباوری اعتقادی.

مقدمه

خودباوری (self-belief) اعتماد به قابلیت‌ها، توانایی کارکردن به تنهایی و مستقل، تشکیل داوری‌های شخصی و ایجاد عوامل نوآور و خلاق در یک کار است (شعاری نژاد، ۱۳۷۵: ۳۷۳). واژه «خودباوری» ترکیب اضافی مقلوب و به مفهوم «باورِ خود» است. «باور» به معنای قبول داشتن، بازشناختن، پذیرفتن و اعتقاد داشتن است که از ترکیب «ب» و «آور» شکل گرفته است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۳ / ۳۷۳۶). از آنجا که خودباوری بر نگرش واقع‌بینانه در حوزه بینش‌ها، گرایش‌ها و نیازهای بشرمبتهی است (فجری، ۱۳۸۶: ۷۳)، می‌توان درک توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و احساس‌های مثبت انسان را با سازه‌های دیگر برگرفته از «خود» مانند «خودآگاهی»، «خودکارآمدی»، «کرامت نفس» و «خودپنداره» مرتبط دانست (فعالی، ۱۳۹۴: ۵۳).

از نگاه روان‌شناسی، خود، هسته شخصیت است و تعدادی از حالت‌های خود یا انواع خودپنداره‌هایی که می‌توانند در یک فرد ظهور کنند، به سطح تحول «خود» بستگی دارد (Greenberg and Mitchell, 1983: 98). روان‌شناسان، خودباوری را یکی از ویژگی‌های روانی می‌دانند که شخص در آن به علت تجربه‌های قبلی، به توانایی‌ها و استعداد‌های خود در انجام موفقیت‌آمیز کارها باور دارد (UKEssays, 2018). خودباوری، توانایی فرد برای مقابله با موانع زندگی و شاد زیستن است و با آنچه که انسان درباره خود می‌اندیشد و اعتباری که آن را از سوی خویش کسب می‌کند، ارتباطی تنگاتنگ دارد (Branden, 2009: 10). انسان خودباور ویژگی‌های خود را به خوبی می‌شناسد و در جهت بهبود کاستی‌ها و تقویت توانایی‌هایش حرکت می‌کند. عزت‌خواهی از خداوند و بی‌نیازی از غیراو، تزکیه نفس، خردورزی، معنویت‌گرایی، پذیرش تفاوت‌های فردی، استفاده از امکانات (فجری، ۱۳۸۶: ۷۳-۷۷) و بهره‌گیری از فرصت‌ها موجب تحکیم این نوع از خودباوری می‌شود.

در جهان بینی اسلامی، درک توانایی‌ها و باور به آن می‌تواند در سایه یک عنصر نیرومند مانند معنویت تحقق یابد. به تعبیر دیگر، هر فرد به میزان استفاده از قابلیت‌های رسیدن به کمال و قرب الهی، به خداوند نزدیک می‌شود. از این رو، باور به «خود فردی» مشتمل بر باورمندی به توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و احساس‌های مثبت شخصی است. این نوع از خودباوری بر درک قابلیت‌ها و توانمندی‌های فردی متکی است. به دیگر سخن، هر یک از افراد بشر دارای خصوصیت‌های منحصر به فرد و ویژگی‌های برتری مانند: استعداد، ظرفیت و زمینه رشد مخصوص به خود است که شناسایی و باورمندی به آن موتور محرک برای رسیدن انسان به تعالی به شمار می‌آید. خودباوری اعتقادی مشتمل بر یقین به دین اسلام به عنوان کامل‌ترین و برترین دین مورد قبول خداوند است (مرتضایی، ۱۳۸۹: ۱۶). از آنجا که مطالعه در احادیث امام علی علیه السلام موجب درک عمیق‌تر مفهوم خودباوری در اسلام می‌شود، پژوهش حاضر بر آن است که با بررسی مؤلفه‌های خودباوری در روایات امام علی علیه السلام، به این مسئله پاسخ دهد که براساس این روایات، مؤلفه‌های خودباوری چگونه است؟

۱. پیشینه تحقیق

در دهه‌های اخیر، پژوهش‌هایی در موضوع خودباوری سامان یافته است؛ از جمله صفری (۱۳۸۸) در مقاله «معنا و مفهوم خودباوری و انواع خودباوری» خودباوری را یکی از مفاهیم کلیدی روان‌شناسی دانسته و آن را متفاوت با مفهوم خودپسندی و غرور قلمداد می‌کند. او معتقد است که خودباوری افزون بر حوزه‌های اعتقادی و روان‌شناسی، در دیگر حوزه‌ها مانند: علوم تربیتی و جامعه‌شناسی نیز نقش آفرین است. مرتضایی (۱۳۸۹) در پژوهش «خودباوری با تکیه بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری» که با روش تحلیل گفتمان انجام گرفته، خودباوری را به چهار نوع: انسانی، فردی، ملی و دینی تقسیم کرده و عوامل تقویت و تضعیف خودباوری فردی و اجتماعی را از منظر رهبرانقلاب بیان کرده است. مهدوی نژاد (۱۳۸۶) در مقاله «راهکارهای تقویت خودباوری در مجامع علمی و

دانشگاهی از دیدگاه قرآن و روایات» به مطالعه عوامل تقویت‌کننده خودباوری و آسیب‌شناسی خودباختگی براساس قرآن و روایات پرداخته است. تولید (۱۳۹۶) در پایان‌نامه خود با عنوان «خودباوری و خودباختگی در قرآن و حدیث»، خودباوری و خودباختگی را تحت تأثیر نوع نگرش انسان به زندگی می‌داند. او خودشناسی، بازگشت به خویشتن و دستیابی به هویت انسانی را از عوامل ایجاد خودباوری دانسته و انفعال و تعصب را از عوامل خودباختگی برمی‌شمرد. آزاد (۱۳۹۵) در پایان‌نامه «خودباوری و خودباختگی فردی و اجتماعی از منظر قرآن و روایات» به عوامل خودباوری و خودباختگی از منظر قرآن و روایات پرداخته و راهکارهای تقویت خودباوری را مورد مذاقه قرار داده است. همچنین عرب‌سالاری (۱۳۹۳) در پایان‌نامه «بررسی تطبیقی خودباوری در نهج‌البلاغه و روان‌شناسی» به مقایسه مفهوم خودباوری در نهج‌البلاغه و روان‌شناسی پرداخته است. مرور پیشینه‌های مرتبط با خودباوری بیانگر آن است که در پژوهش‌های انجام شده آنچه بیشتر مورد توجه قرار گرفته، عوامل ایجاد خودباوری و راهکارهای تقویت بوده است. همچنین در این پژوهش‌ها تنها به صورت گزینشی و پراکنده به برخی آیات و روایات اشاره شده یا مفهوم خودباوری در روان‌شناسی و نهج‌البلاغه مورد مقایسه گرفته؛ بدین سان در هیچ‌یک، مؤلفه‌های خودباوری در روایات امام علی علیه السلام مورد توجه قرار نگرفته است.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی است؛ چراکه از نوع پژوهش‌های مبنایی است و در جست‌وجوی کشف حقایق و واقعیت‌های موجود است و درصدد آن است که به مجموعه دانش موجود در زمینه خودباوری بیفزاید. همچنین از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است؛ چراکه هدف از آن توصیف جزء به جزء مؤلفه‌های فردی، اعتقادی و نوعی است که در روایات امام علی علیه السلام و در دانش‌نامه امیرالمؤمنین علیه السلام بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ از محمدی ری شهری در چهارده جلد وجود دارد. همچنین پژوهش حاضر تحلیلی از نوع

تحلیل محتوای کمی و کیفی است؛ زیرا با روشی نظام مند برای تشریح محتوای آشکار پیام‌های موجود در مضامین روایات امام علی علیه السلام صورت گرفته است. واحد تحلیل مضمون است که واحدهای معنادار موجود در روایات امام علی علیه السلام است. این واحدهای تحلیل، جمله به جمله مطالعه و کدگذاری شده و براساس محتوای مرتبط با مؤلفه‌های خودباوری، شباهت‌ها و تمایزهای آن مورد طبقه‌بندی قرار گرفته و در پایان، با برقراری ارتباط بین طبقات، تم اصلی به دست آمده است. روش تحلیل محتوا در پژوهش حاضر کمی و کیفی آمیخته و از نوع استقرایی و قیاسی است.

۳. مؤلفه‌های خودباوری

خودباوری: اعتماد شخص به توانایی‌ها و استعداد‌های خود مبتنی بر باور به قدرت لایزال الهی و تکیه بر اراده خداوند (مرتضایی، ۱۳۸۹: ۱۶).

خودباوری فردی: باور به اینکه هر انسانی از ویژگی‌های مخصوص به خود، مانند استعداد و ظرفیت‌های خاص برخوردار است. چنین باوری فرد را به سوی شناخت نقاط قوت و ضعف خود سوق داده و او را در رسیدن به اهدافش یاری می‌کند (همان).

خودباوری انسانی: باور به اینکه خداوند انسان را اشرف مخلوقات آفریده، اسمای الهی را به او تعلیم داده، او را امانت‌دار خود و مسجود فرشتگان قرار داده، عقل و اختیار را به او ارزانی داشته و عالم هستی را به تسخیر او درآورده است و از این رو، مستعد رسیدن به بالاترین درجات کمال وجودی است (همان).

خودباوری اعتقادی: باورمندی به اینکه دین اسلام کامل‌ترین برنامه‌ای است که انسان از طریق به کار بستن و سامان‌دهی همه تلاش‌هایش در بستر آن به سعادت دنیوی و اخروی دست یافته و کمال واقعی او جز در بسترا حکام و مقررات دینی میسر نیست (سیدنژاد، ۱۳۸۰: ۱۴). به عبارت دیگر، باور به اینکه ساختار خلقت انسان به گونه‌ای است که برای داشتن یک زندگی صحیح نیازمند علم و آگاهی است و بهترین و کامل‌ترین نوع علم و آگاهی در کلام خداوند و سیره معصومین علیهم السلام وجود دارد. همچنین

اسلام از دیگر ادیان کامل تراست و هیچ دینی برتر از آن نیست و تنها دین مورد قبول خداوند است (مرتضایی، ۱۳۸۹: ۱۶).

خودباوری از منظر اسلام بر پایه باور به «خود نوعی»، «خود فردی» و «خود اعتقادی» است (مرتضایی، ۱۳۸۹: ۱۶). از آنجا که انسان از بیشترین استعداد در رسیدن به قرب خداوند برخوردار است، ارزشمندترین موجود هستی به شمار می آید. باور به «خود نوعی» شامل باور انسان به مخلوق بودن، بنده خداوند بودن، در شمار برترین آفریده های خالق هستی بودن و جانشین بودن خداوند و نظیر آن است. این نوع از خودباوری بردرک جایگاه والای انسانی متکی است. باور به «خود نوعی» موجب می شود که آدمی خود را مستعد رسیدن به بالاترین درجات کمال وجودی بداند.

۴. خودباوری در روایات علوی

مؤلفه های خودباوری در روایات علوی شامل: خودباوری فردی، اعتقادی و نوعی و به شرح ذیل است. گفتنی است برخی از این مؤلفه ها با دیگر مؤلفه ها مشترک و برخی به صورت اختصاصی تشکیل دهنده مفهوم خودباوری در روایات امام علی علیه السلام است.

۴-۱. خودباوری فردی

از میان ۱۶۶۷ مضمون روایت مربوط به خودباوری از متن کتاب دانش نامه امیرالمؤمنین علیه السلام ۱۵۴۲ مضمون روایت، که ۹۲/۵ درصد کل مؤلفه هاست، به خودباوری فردی اختصاص دارد. این شمار از مضمون روایت در قالب مؤلفه هایی به شرح ذیل استخراج شد: باورمندی به ویژگی های برتر خویش در عرصه اعتقاد و عبادت، اخلاق و شخصیت، نزدیکی و خویشی و کسب دانش از پیامبر صلی الله علیه و آله، پیشوایی، رزم آوری و دانشوری.

۴-۱-۱. باورمندی به ویژگی های برتر خویش در عرصه اعتقاد و عبادت

براساس برداشت هایی از روایات امام علی علیه السلام، مهم ترین رکن خودباوری در روایات

امام علی علیه السلام خداباوری و برخورداری از بینش توحیدی است. امام علی علیه السلام با تأکید بر ویژگی‌های برتر خویش در حوزه ایمان و عبادت، خود را نخستین موحد در بین یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و نخستین شهادت‌دهنده به یکتایی خداوند پس از دعوت ایشان دانسته و می‌فرماید: «فَأَنَا أَوَّلُ مَنْ عَبَدَهُ وَوَحَّدَهُ» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۶/۵۴۲)؛ «پس من نخستین کسی هستم که او [خدا] را پرستید و به یکتایی او شهادت داد» و همچنین: «فَأَنَا أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِهِ وَصَدَّقَهُ وَنَصَرَهُ» (همان)؛ «پس من نخستین ایمان‌آورنده و تصدیق‌کننده و یاور او [پیامبر خدا صلی الله علیه و آله] بودم» (همان: ۶/۵۴۴).

همچنین ایشان با تصریح به ویژگی‌های برتر خویش در عرصه ایمان به کتاب خدا می‌فرماید: «أَنَا أَوَّلُ مَنْ دَعَا إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَأَوَّلُ مَنْ أَجَابَ إِلَيْهِ» (همان، ۶/۱۷۶)؛ «من نخستین کسی هستم که به کتاب خدا فراخواند و به آن پاسخ داد». سخن امام علی علیه السلام: «أَنَا أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِالْوَعِيدِ مِنْ ذُكُورِ هَذِهِ الْأُمَّةِ» (همان، ۷/۵۳۲) به خوبی نشان می‌دهد که ایشان خود را از میان مردان امت، اولین کسی می‌داند که به انذار پروردگار ایمان آورده است. ایمان‌آوردگان به خداوند و روز قیامت دارای زندگی هدفمند هستند. آنان با خودباوری از نقش خویشان در رسیدن به سعادت ابدی آگاهی داشته و باورهای توحیدی خویش را ارجح می‌نهند.

جدول شماره (۱): مؤلفه‌های خودباوری فردی در حوزه اعتقاد و عبادت

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
نخستین موحد بودن؛ اولین موحد بودن علی <small>علیه السلام</small> (محمّدی ری شهری،	نخستین موحد در بین یاران پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ نخستین شهادت‌دهنده به یکتایی خداوند پس از دعوت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	مبرا بودن از شبهه (همان، ۵/۱۲، ۱۴۹، ۱۴/۲۵۴)	مشتبه نشدن چیزی بر وی؛ نداشتن شبهه در کارها؛ نداشتن شبهه در دین

			۱۳۸۹: ۸ / ۹، ۱۱۳ (۲۳۱)
نخستین نمازگزار بودن به سوی دو قبله؛ پیشی نگرفتن فردی جز پیامبر ﷺ بروی در نماز	نخستین نمازگزار بودن (همان، ۳ / ۱۰، ۶۵)	پیشتازی در اسلام آوردن پیش از بلوغ؛ پیشی نگرفتن کسی جز پیامبر ﷺ بروی در اسلام آوردن	نخستین مسلمان بودن (همان، ۵ / ۸، ۴۸۶ (۳۹۶)
سبقت گرفتن در هجرت	نخستین هجرت کننده بودن (همان، ۷ / ۵۳۳)	سبقت گرفتن در جهاد	نخستین مجاهد بودن (همان، ۷ / ۵۳۳)
نخستین پرستنده خداوند پس از دعوت پیامبر ﷺ	نخستین عبادت کننده (همان، ۶ / ۵۴۲)	نخستین ایمان آورنده به خدا؛ نخستین ایمان آورنده به انذار	نخستین ایمان آورنده به خداوند (همان، ۶ / ۷، ۵۴۳ (۵۳۳)
پیشی نگرفتن کس بروی در صلۀ رحم	پیشتاز بودن در صلۀ رحم (همان، ۳ / ۷۷)	بنده خدا بودن	بندگی خدا (همان، ۲ / ۸)
ایمان به خداوند همراه با یقین؛ افزوده نشدن بر یقین وی در صورت کنار رفتن پرده	یقین به خداوند (همان، ۹ / ۴۲۹)	شرک نورزیدن به خداوند حتی به مقدار یک پلک برهم زدن؛ نپرستیدن لات و عزّی در هیچ زمانی	شرک نورزیدن (همان، ۹ / ۳۹۹)
داشتن بیشترین سابقه در اسلام	برخورداری از سابقه دیرین	نخستین مؤمن به پیامبر ﷺ	نخستین ایمان آورنده

	(همان، ۸ / ۲۸۵)		به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۸ / ۳۷۵)
اولین تصدیق کننده پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	نخستین تصدیق کننده پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۹ / ۴۷۹)	پیروی از شیوه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>	برروش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن (همان، ۹ / ۴۲۹)

۴-۱-۲. باورمندی به ویژگی های برتر خویش در عرصه اخلاق و شخصیت

یکی دیگر از مؤلفه های مرتبط با خودباوری فردی که در روایات امام علی علیه السلام مورد توجه قرار گرفته، خودباوری در عرصه اخلاق و شخصیت است. انسان خودباور به خواسته ها و ارزش های برگرفته از آموزه های الهی خویش احترام می گذارد. فرموده های امام علی علیه السلام که «باطل را چنان می شکافم که حق از پهلویش به درآید» (محمدری شهری، ۱۳۸۹: ۵ / ۱۱۵)، «در دینم سازش نمی کنم و در کارها خواری پیشه نمی سازم» (همان، ۴ / ۱۷) و «فزونی مردم در اطرافم موجب سُکوه من نمی گردد و پراکندگی آنان از [اطراف] من باعث وحشتم نمی شود» (همان، ۹ / ۴۷۴) نشان از شخصیت قاطع و جرئت ورزی ایشان دارد که از ایمان به خداوند سرچشمه گرفته است. تعبیر «لا أقولُ إلا حَقًّا و لا أنطقُ إلا صدقاً» (همان، ۱۰ / ۷۲) از سوی امام علی علیه السلام حاکی از یکپارچگی شخصیت و یکرنگی در گفتار و رفتار و هم سویی میان باورها، ارزش ها و کنش هاست که از ارکان خودباوری است. همچنین سخن امام علی علیه السلام که «اگر شب را روی گیاه خاردار به سر برم یا در طوق های آهنین کشیده شوم، برایم خوش تر است که در روز رستاخیز، خدا و رسولش را ملاقات کنم، در حالی که ستمکار بر برخی بندگان باشم و به ناحق چیزی را به دست آورده باشم» (همان، ۴ / ۱۶۵)، خودباوری در پایبندی به ارزش های الهی با رعایت حقوق دیگران را آشکار می سازد. سخن امام علی علیه السلام در خطاب به دنیا که «از پیش چشمم دور شو! به خدا سوگند که برایت خود را خوار نخواهم ساخت که خوارم سازی و گردن به

بندت نمی‌دهم که به این سووآن سویم بکشی» (همان، ۹/ ۴۹۱)، آشکارا به نقش خودباوری در رهایی از هوا و هوس اشاره می‌کند.

جدول شماره (۲): مؤلفه‌های خودباوری فردی در حوزه اخلاق و شخصیت

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه
ایثار (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۸/ ۳۰۳)	خواهیدن در بیستر پیامبر ﷺ در لیلۃ المیّت؛ سپر پیامبر ﷺ قرار دادن جان خود در جایگاه‌های هولناک؛ فدا کردن جان خود برای پیامبر ﷺ	سازش ناپذیری در دین (همان، ۳/ ۴۷۱، ۴/ ۱۶، ۱۶۱)	مداهنه نکردن در دین؛ قطع دست دختر خود، ام‌کلثوم، در صورت گرفتن گردن بندی از بیت‌المال به طریق دیگری جز قرض با تضمین؛ گوش ندادن به سخن سخن‌سرایان و سرزنش سرزنش‌کنندگان در حکومت خود	
صدق محوری همان، ۱۱/ ۴۲۵)	جزبه‌راستی سخن نگفتن	دروغ نگفتن (همان، ۱۰/ ۵۳۹)	هیچ‌گاه دروغ نگفتن	
رفتار متناسب با مخاطب (همان، ۸/ ۴۰۰)	زبان گویا در برابر بدگویان و کوتاه آمدن در برابر دوستان	مخفی‌کاری نکردن (همان، ۳/ ۵۵۸)	پنهان نکردن حتی یک کلمه	
عدالت خواهی (همان، ۴/ ۲۷۱)	داوری بر پایه حق	بصیرت (همان، ۹/ ۴۳۱)	برخورداری از بینش دینی	
پرهیز از هواپرستی (همان، ۱/ ۳۰۱)	از هوای نفس منزه بودن؛ دوری از لذت‌های گناه‌آلود	پرهیز از زراندوزی (همان، ۴/ ۳۸)	ذخیره نکردن طلا و نقره و غنیمت‌های دنیا؛ اختصاص ندادن اموال به خود	

<p>نداشتن تأثیرپذیری انفعالی با زیادی مردم یا پراکندگی آنان</p>	<p>تحت تأثیر جمع قرار نگرفتن (همان، ۹/ (۴۷۵)</p>	<p>شکیبایی و ناچیز پنداشتن رنج‌ها در راه خدا</p>	<p>سعه صدر (همان، ۹/ (۴۷۵)</p>
<p>اکتفا کردن به دو جامه فرسوده و دو گرده نان از دنیا، بسنده کردن به نان و نمک؛ فراهم نیاوردن لباس نودر صورت بر خورداری از لباس کهنه و وصله دار با وجود توانایی برفراهم آوردن آن؛ خوردن به اندازه خوراک چارپایی پشت زخمی؛ بسندگی در تهیه غذا تنها به مقدار نیاز</p>	<p>قناعت (همان، ۴/ ۳۹، ۹/۴۹۱)</p>	<p>حق‌گویی؛ ستم نکردن حکمرانی؛ ترجیح دادن خوابیدن روی گیاه خاردار و کشیده شدن در طوق‌های آهنین بر ستمگری بر بندگان خداوند و به دست آوردن چیزی به ناحق؛ عدول نکردن از سخن حق در هیچ زمان</p>	<p>حق‌مداری (همان، ۳/ ۱۶۴، ۴/۱۲۷، ۱۶۵، ۸/۲۷۴)</p>
<p>ناچیزتر پنداشتن دنیا از نخامه و عطسه بز و استخوان خوک در دست فردی جذامی؛ بی‌اعتبار دانستن دنیا از برگ جویده شده در دهان ملخ؛ پنداشتن لذات دنیا چونان آب و چرک، خون، حنظل تلخ، سم فراوان مار افعی و گردن بند آتشین</p>	<p>دنیاطلبی نداشتن (همان، ۹/ ۴۹۵، ۴۹۷)</p>	<p>پرورش نفس خویش با تقوا برای در امان بودن در قیامت و لغزش‌گاه‌های آن؛ پرورش نفس خویش به گونه‌ای که به گرده نانی شاد و به نمک به عنوان خورش خرسند شود؛ عادت ندادن نفس خویش به خوردن خوراکی‌های لذیذ</p>	<p>تزکیه نفس (همان، ۴/ (۳۹)</p>

۴-۱-۳. باورمندی به ویژگی‌های برتر خویش در عرصه نزدیکی و خویشی با

پیامبر ﷺ

باور به جایگاه فردی خویش در قرابت با رسول خدا ﷺ نوع دیگری از خودباوری است که در روایات امام علی علیه السلام به آن توجه شده است. این نوع از خودباوری با نگاه توحیدی و احترام گذاشتن به ارزش‌های الهی همراه است. در پرسش امام علی علیه السلام که «شما را به خدا سوگند می‌دهم، آیا جز من کسی در میان شما هست که در خویشی، نسبی نزدیک‌تر از من به پیامبر خدا داشته باشد» (محمدری شهری، ۱۳۸۹: ۳ / ۶۵)، به خوبی ابراز موقعیت خویش در قرابت با رسول خدا ﷺ به تصویر کشیده شده تا با این روش اندیشه مخاطب را در پیروی از خود همراه سازد. سخنان امام علی علیه السلام که «جایگاه مرا نسبت به پیامبر خدا ﷺ از نظر خویشاوندی نزدیک و منزلت ویژه می‌دانید» (همان، ۱ / ۱۱۷) و «من به پیامبر خدا در زمان حیات و پس از مرگش نزدیک‌تر هستم» (همان، ۸ / ۳۷۵)، خودباوری فردی را با ترسیم رابطه میان خویشتن و رسول خدا ﷺ به نمایش می‌گذارد.

جدول شماره (۳): مؤلفه‌های خودباوری فردی در حوزه نزدیکی و خویشی با پیامبر ﷺ

مؤلفه	زیر مؤلفه	مؤلفه	زیر مؤلفه	مؤلفه
هم‌نسبی با پیامبر ﷺ (محمدری شهری، ۱۳۸۹: ۸ / ۴۴، ۲۷۳، ۴۴)	دارا بودن برترین سهم از نظر نسب با پیامبر ﷺ / یکسان بودن جد خود با جد پیامبر ﷺ / یکسان دانستن خود با پیامبر ﷺ در اصل و فرع / برخورداری از ریشه یکسان با پیامبر ﷺ	نزدیک بودن به پیامبر ﷺ و عهده‌دار شدن غسل و کفن آن حضرت (همان، ۱ / ۴۷۱، ۲۷۵ / ۸، ۳۰۳)	آخرین وداع‌کننده بودن با پیامبر ﷺ؛ رحلت پیامبر ﷺ بر سینه امام علی <small>علیه السلام</small> ؛ آماده‌سازی، غسل، حنوط، کفن، نماز گزاردن و دفن پیامبر ﷺ؛ وصیت پیامبر ﷺ برای غسل خود فقط به دست علی <small>علیه السلام</small>	پیمان برادری با انعتقاد اخوت میان پیامبر ﷺ و علی <small>علیه السلام</small> / برادری با
پیمان برادری با	پرداخت‌کننده و امانات و وام‌های	پرداخت‌کننده امانات و وام‌های پیامبر ﷺ؛		

پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۸ / ۱۰، ۴۲۲ (۳۸۷	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در دنیا و آخرت	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۴۱۹ / ۱۰)	وصیت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> برای انجام تعهدات خود به دست امام علی <small>علیه السلام</small>
باز بودن باب امام علی <small>علیه السلام</small> به مسجد پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۸ / (۳۴۷	بسته شدن در همه خانه‌ها جز در خانه علی <small>علیه السلام</small> به مسجد پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> هنگام مسدود کردن بقیه درب‌ها	نخستین دریافت‌کننده خمس (همان، ۳ / (۶۵	گرفتن خمس به وسیله علی <small>علیه السلام</small> و فاطمه <small>علیهما السلام</small> همراه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> پیش از ایمان آوردن اقوام آن حضرت
برادری با جعفر (همان، ۸ / (۳۴۶	داشتن برادری آریسته به دو بال در بهشت	پسر عموی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن (همان، ۴ / ۳۲۳)	پسر عموی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن
داشتن عمویی چون حمزه (همان، ۹ / (۴۱۹	داشتن عمویی ملقب به شیر خدا، شیر پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> و سالار شهیدان	بهترین یار پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۱۲۱ / ۸)	برگزیده شدن علی <small>علیه السلام</small> به عنوان بهترین یار پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> از سوی خدا
رازدار پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن همان، ۱ / (۵۸۹	امانت‌دار رازهای پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن	همراهی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در جنگ (همان، ۴۶۱ / ۱۰)	همراهی کردن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در همه جنگ‌ها
داشتن سابقه	بالا رفتن از شانه‌های پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و رفتن روی کعبه	منتخب برای ابلاغ آیات برائت (همان،	محول کردن مسئولیت خواندن سوره برائت از

سوی پیامبر ﷺ به علی ﷺ به فرمان خداوند پس از فرستادن ابوبکر برای انجام آن	۸ / ۳۴۷	برای در هم کوفتن بت بزرگ قریش	بت شکنی همراه پیامبر ﷺ (همان، ۱۲ / ۳۴۸)
بزرگ شدن در آغوش پیامبر ﷺ؛ فشردن علی ﷺ به سینه خود؛ خوابانیدن علی ﷺ در بستر خویش؛ ساییدن تن خود به تن علی ﷺ؛ رساندن بوی بدن خود به مشام علی ﷺ	نزدیکی به پیامبر ﷺ از کودکی (همان، ۸ / ۱۱)	نزدیک ترین هم نشین پیامبر ﷺ در رستاخیز/ همسان بودن دوستی و دشمنی پیامبر ﷺ با دوستی و دشمنی علی ﷺ / همسانی پیروی و سرپیچی از علی ﷺ و پیروی و سرپیچی از پیامبر ﷺ	جایگاه ویژه نزد پیامبر ﷺ (همان، ۲ / ۹۳، ۷۱ / ۸، ۳۴۷)
داشتن فرزندان چون حسنین ﷺ به عنوان سرور جوانان بهشت در روز واپسین؛ داشتن فرزندان چون حسنین ﷺ که از نوری هفتاد هزار بار افزون تر از نور شهیدان خلق شده اند	پدر حسنین ﷺ بودن (همان، ۸ / ۳۴۷، ۴۲۳)	برگزیده شدن به عنوان همسر فاطمه ﷺ از سوی خداوند؛ همسری سرور زنان امت و جهان؛ همسری دختر پیامبر ﷺ؛ آمیختگی گوشت دختر پیامبر ﷺ با خون و گوشت وی؛ آفریده نشدن همسری شایسته برای فاطمه ﷺ جز علی ﷺ؛ داماد پیامبر ﷺ بودن	همسری فاطمه ﷺ، دختر پیامبر ﷺ (همان، ۱ / ۶۱۱، ۱۳۱ / ۳۹۵ / ۸)

۴-۱-۴. باورمندی به ویژگی های برتر خویش در عرصه کسب دانش از پیامبر ﷺ

برخورداری از ظرفیت های خاص و بهره مندی از امکاناتی ویژه، مانند علم آموزی از محضر پیامبر ﷺ گونه دیگری از خودباوری فردی در روایات امام علی ﷺ است.

دانایی‌های حاصل از تجربیات کسب شده، شیوه‌ای از خودباوری را به نمایش می‌گذارد که در آن قابلیت‌های فردی مورد توجه قرار گرفته است. آشکارسازی فراگیری دانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و فراموش نکردن آن، ابراز توانمندی براساس آگاهی‌های الهام‌گرفته از منبع وحیانی است. فرموده امام علی علیه السلام که «هیچ چیزی در اندیشه‌ام نمی‌گذشت، جز آنکه پیامبر خدا آن را بر گوشم فرو می‌خواند و با من از آن سخن می‌گفت» (محمدی ری شهری، ۱۱ / ۴۲۵)، ترسیم‌کننده خودباوری فردی مبتنی بر نگاه توحیدی و روی آوردن به جایگاه رسالت با عنایت به قابلیت‌های وجودی خویشتن است.

جدول شماره (۴): مؤلفه‌های خودباوری فردی در حوزه کسب دانش از پیامبر صلی الله علیه و آله

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
اختصاص ساعتی ویژه برای آموزش علی <small>علیه السلام</small> (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۱۰/ ۴۸۵)	اختصاص پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در شب و روز و سحرگهان برای علی <small>علیه السلام</small> ؛ نشست‌های خصوصی با وی و آگاهی نداشتن کسی از محتوای آن	املائی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> به علی <small>علیه السلام</small> (همان، ۱۰/ ۴۸۷)	املائی تک‌تک آیات قرآن از سوی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> به وی و نوشتن آن به خط امام <small>علیه السلام</small>
امانت‌دار دانش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۸/ ۲۷۷)	امانت‌دار دانش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن (همان، ۱۰/ ۵۱۱)	خزانه‌دار دانش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۱۰/ ۵۱۱)	خزانه‌دار دانش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
دروازه شهر علم پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۱۰/ ۵۱۲)	دروازه شهر علم پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن (همان، ۱۰/ ۵۱۲)	وارث علم پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۲/ ۱۰، ۶۶ ۵۱۴)	وارث علم پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن؛ شرافت یافتن با دانش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> از سوی خداوند.

صندوقچه دانش پیامبر ﷺ (همان، ۱۱ / ۴۳۱)	دهان علی ﷺ صندوقچه دانش پیامبر ﷺ (همان، ۱۰ / ۴۸۹)	آمoxتن علم فصل الخطاب از پیامبر ﷺ
آگاهی یافتن از مرگ و میرها به وسیله پیامبر ﷺ (همان، ۸ / ۲۹۹)	آمoxتن علم مرگ و میرها از پیامبر ﷺ (همان، ۸ / ۲۹۹)	آمoxتن علم حوادث از پیامبر ﷺ
اهتمام فراوان پیامبر ﷺ به آموزش علی ﷺ (همان، ۱ / ۴۳۷)	شب و روز نزد پیامبر خدا ﷺ رفتن و از او پرسیدن و پاسخ شنیدن و در صورت ساکت ماندن وی آغاز به سخن کردن پیامبر ﷺ؛ دعای پیامبر ﷺ برای آکنده شدن قلب ایشان از علم و فهم و حکمت و نور؛ پاسخ دادن پیامبر ﷺ به پرسش های علی ﷺ و آغاز به سخن کردن هنگام خاموش شدن وی	آمoxش انحصاری هزار باب از دانش به وی و گشوده شدن هزار باب از هرباب آن؛ آموزش هزار باب از حلال و حرام از گذشته و آینده تا روز قیامت به وی و گشوده شدن هزار باب از هرباب آن؛ فراموش نکردن هیچ یک از آموخته های پیامبر ﷺ در پی دعای آن حضرت در حقیقی

۴-۱-۵. باورمندی به ویژگی های برتر خویش در عرصه پیشوایی

توجه امام علی ﷺ به قابلیت ها و ظرفیت های وجودی خویشان در عرصه پیشوایی امت اسلامی یکی از مباحث کلیدی در روایات امام علی ﷺ است. خودباوری فردی در ساحت رهبری امت اسلامی با بهره گیری از جایگاه امامت و دستاوردهای حاصل از آن

است. سخنان امام علی علیه السلام که «لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنِّي أَحَقُّ النَّاسِ بِهَا مِنْ غَيْرِي» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۳ / ۷۶)؛ «می دانید که من از دیگران به آن [خلافت] سزاوارترم»، «أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (همان، ۲ / ۵۲۳) و پرسش آن حضرت که «فَمَنْ أَحَقُّ بِهِ مِنِّي» (همان، ۲ / ۸)؛ «چه کسی از من به آن سزاوارتر است»، همان گونه که نشان از باورمندی آن حضرت به شایستگی و کفایت خویشتن در رهبری امت اسلامی به فرمان خداوند دارد، تلاش ایشان را نیز در ستاندن شجاعانه حق خود پس از غصب حکومت آشکار می کند. روشن است تا زمانی که انسان خود را به مبدأ پایان ناپذیر قدرت متصل نسازد، به واقع هرگز نمی تواند از این احساس توانایی برخوردار باشد. امام علی علیه السلام با باور کامل به حق خویش در زعامت امت اسلامی و نهراسیدن از چیزی، آشکارا جانشینی و رهبری خود را اعلام کرده و می فرماید: «من جانشین پیامبر خدا در بین شمایم» (همان، ۸ / ۳۷۷) و «به ولایت من، خداوند دین این امت را تکمیل کرد» (همان، ۸ / ۲۹۹).

جدول شماره (۵): مؤلفه های خودباوری فردی در حوزه پیشوایی

مؤلفه	زیر مؤلفه	مؤلفه	زیر مؤلفه
جانشینی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۸ / ۳۸۷)	جانشینی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در حیات پس از رحلت آن حضرت؛ داشتن جایگاهی همچون جایگاه هارون نسبت به موسی <small>علیه السلام</small> نزد پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .	هدایتگری (همان، ۲ / ۱۸۱، ۷ / ۴۰۱، ۱۰۱ / ۸)	راهبر همه مردم از عرب و عجم به اسلام؛ گمراه نشدن و نلغزیدن هیچ کسی با هدایتگری علی <small>علیه السلام</small> .
برخورداری از مقام ولایت (همان، ۲ / ۲۵۵، ۲۵۳)	ولایت او موجب اكمال دین خدا و اتمام نعمت بر امت؛ تحقق ولایت خدا با ولایت علی <small>علیه السلام</small> ؛ رضایت خدا به اسلام بر این امت با ولایت وی	پیشوایی بر امت (همان، ۲ / ۲۵۴)	برگزیده شدن برای امامت از سوی خدا

وزیری پیامبر ﷺ (همان، ۸ / ۱۱۷)	ویژه بودن در وزارت پیامبر ﷺ	وارث پیامبر ﷺ (همان، ۱ / ۲۰۷)	وارث پیامبر ﷺ علی علیه السلام از سوی خدا
امیرمؤمنان (همان، ۸ / ۳۴۷)	برخورداری از لقب امیرمؤمنان به فرمان پیامبر ﷺ	حجت خدا (همان، ۲ / ۳۱، ۷ / ۲۵۵)	حجت خدا بودن امام علی علیه السلام بر جهانیان و امت پس از انبیا علیهم السلام و محمد ﷺ
خلیفه خدا (همان، ۷ / ۲۵۵)	خلیفه پروردگار بودن امام علی علیه السلام بر بندگان	برگزیده (همان، ۱۰ / ۷۳)	برگزیده شدن امام علی علیه السلام از سوی خداوند
برگزیده پیامبر خدا و ویژه بودن به وصایت (همان، ۱ / ۳۴۷ / ۸، ۵۸۹)	برگزیده شدن امام علی علیه السلام از سوی پیامبر ﷺ؛ ویژه گردیدن به وصایت از سوی پیامبر ﷺ	سرور مسلمین (همان، ۸ / ۳۰۳)	سرور مسلمانان بودن امام علی علیه السلام پس از پیامبر ﷺ
سرور مردم (همان، ۲ / ۱۱۱)	سرور مردم پس از پیامبر ﷺ	بهترین مردم پس از پیامبر ﷺ (همان، ۲ / ۱۱۱)	بهترین مردم بودن امام علی علیه السلام پس از پیامبر ﷺ
بزرگ ترین نشانه (همان، ۸ / ۲۸۷)	بزرگ ترین نشانه بودن امام علی علیه السلام	فرمانروایی (همان، ۸ / ۳۰۳)	فرمانروایی علی علیه السلام بر همه امت
بزرگ ترین حجت (همان، ۸ / ۲۸۷)	بزرگ ترین حجت خداوند بر بندگانش بودن	کلمه تقوا (همان، ۸ / ۳۷۹)	امام علی علیه السلام، کلمه تقوا

چشم بینای خداوند بودن در بین مردم	عین الله (همان، ۸ / (۳۸۱)	والا ترین نمونه بودن	برترین نمونه (همان، ۸ / (۳۷۹)
زبان صادق و گویای خدا بودن	لسان الله (همان، ۸ / (۳۸۱)	امین خداوند در رازهای او	امین خداوند (همان، ۸ / (۳۸۱)
دست خدا بودن؛ دست گشاده رحمت و مغفرت خداوند بر بندگان او بودن	یدالله (همان، ۸ / (۳۸۱)	بزرگترین راست گویان بودن	صدیق اکبر (همان، ۸ / (۳۷۵)
قلب فراگیر خداوند بودن	قلب خدا (همان، ۸ / (۳۸۱)	فاروق اکبر بودن	فاروق (همان، ۸ / (۳۷۵)
رئیس دین بودن	رئیس دین (همان، ۸ / (۲۹۳)	قرآن گویا بودن	قرآن ناطق (همان، ۸ / ۲۹۱، (۳۷۰ / ۹)
صاحب ذوالفقار بودن	صاحب ذوالفقار (همان، ۹ / (۳۰۵)	صاحب حوض کوثر بودن	صاحب حوض کوثر (همان، ۸ / (۲۹۷)
چراغ در تاریکی و بهره‌گیری همگان از نور وی	نور در تاریکی (همان، ۹ / (۳۲۲)	صاحب عصای موسی <small>علیه السلام</small> بودن	صاحب عصا (همان، ۸ / (۲۹۹)
زینت مؤمنان بودن از سوی خدا	زینت مؤمنان (همان، ۸ / (۳۸۷)	صاحب نگین پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن	صاحب نگین پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۹ / ۳۱۵)

پدر اَمّت (همان، ۲ / ۹۳)	پیامبر ﷺ و علی <small>علیه السلام</small> پدران اَمّت	فرزند بزرگ مکّه و مدینه (همان، ۸ / (۴۰۱)	فرزند بزرگ مکّه و مدینه (همان، ۸ / (۴۰۱)
باب بخشایش (همان، ۸ / (۳۸۱)	در بخشایش بودن	رهبر مؤمنان (همان: ۸ / (۳۸۱)	رهبر مؤمنان به سوی بهشت
رَبّانی اَمّت (همان، ۸ / (۳۷۵)	رَبّانی اَمّت بودن	پدر ائمه <small>علیهم السلام</small> (همان، ۸ / (۳۷۹)	پدر خاندان پاک و امامان هدایت بودن
رهبر سپیدرویان (همان، ۹ / (۴۶۳، ۴۳۱)	رهبر سپیدرویان در روز قیامت	بهترین آفریده (همان، ۸ / (۴۰۱)	بهترین آفریدگان بودن علی <small>علیه السلام</small> و پیروان او
ریسمان محکم (همان، ۸ / (۳۷۹)	دستاویز محکم الهی بودن	جوانمردی (همان، ۱ / (۲۹۷)	اختصاص جوانمردی به علی <small>علیه السلام</small>
دیدن و شنیدن آنچه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> می بیند و می شنود (همان، ۸ / ۱۱۷)	شنیدن آنچه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> می شنود و دیدن آنچه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> می بیند	شایسته بودن به خلافت (همان، ۲ / ۳۹ / ۳، ۵۲۹ (۳۰۳ / ۸)	سزاوارترین مردم بودن به امر خلافت پس از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ برتری در استحقاق حاکمیت به علت تأثیرگذاری در اسلام؛ سزاوارترین فرد به خلافت به علت سابقه در اسلام و نزدیکی به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ محور گردش آسیاب خلافت بودن

۴-۱-۶. باورمندی به ویژگی‌های برتر خویش در عرصهٔ رزم‌آوری

از جمله شاخصه‌های برجستهٔ خودباوری فردی در روایات امام علی علیه السلام اطمینان به

برخورداری از توانمندی های رزمی است. ادراک قابلیت های رزمی و بهره مندی از ارزش های دفاعی امام علی علیه السلام در راستای بینش توحیدی آن حضرت است. امام علیه السلام با تکیه بر خداوند، در رویارویی با دشمن هیچ یأس و ناامیدی ای به خود راه نمی دهد و با برخورداری از روحیه مقاومت و جرئت ورزی به استقبال چالش ها می رود. سخن امام علی علیه السلام که «أَمَّا وَاللَّهِ، إِنْ كُنْتُ لَفِي سَاقَتِهَا حَتَّى تَوَلَّتْ بِحَدَافِيرِهَا، مَا عَجَزْتُ وَلَا جَبُنْتُ، وَإِنَّ مَسِيرِي هَذَا لِمِثْلِهَا» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۵ / ۱۱۴)؛ «به خدا سوگند که من از پیشتازان پشتیبان سپاه او بودم تا [لشکر جاهلیت] پشت کرد [و تارومار شد] و راه امروز من مانند آن روز است»، نشان از خودباوری آن حضرت و پیشگامی او در رزم آوری است. صبحی صالح واژه «حذافیر» را به معنای «همگی» و «تمامی» می داند (صالح، ۱۳۷۰: ۱۰۷) و مغنیه عبارت «إِنْ كُنْتُ لَفِي سَاقَتِهَا» را حاکی از جایگاه والای امام علی علیه السلام در پیکار با دشمن در همه عرصه ها قلمداد می کند (مغنیه، ۱۹۷۹: ۲۲۱). تعبیری همچون «من در کودکی، سران عرب را به خاک افکنده ام و سرکردگان تیره های ربیع و مُضَرَ را درهم شکسته ام» (محمّدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۱ / ۱۱۷)، «من کُشنده سرداران و ستیزنده با شجاعانم» (همان: ۸ / ۳۷۷) و «من چشم فتنه را کور کردم و هیچ کس جز من بدین کار جرئت نمی ورزید» (همان: ۶ / ۳۵۵)، توان مقابله امام علیه السلام و باورمندی به آن را در رویارویی با خصم نمایش می دهد.

جدول شماره (۶): مؤلفه های خودباوری فردی در حوزه رزم آوری

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
خصوصیات	صاحب بیرق پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بودن	پیشینه کهن در	شمشیرزدن در راه خدا و
ممتاز رزمی	در همه جنگ ها؛ جنگیدن با	رزم آوری	پیامبر خدا از نوجوانی تا
(محمّدی	دو شمشیر؛ یورش بردن با دو	(همان، ۴ /	کهن سالی؛ پیکار با
ری شهری،	اسب؛ چیره ترین فرد بردشمن؛	۶، ۴۳۹ /	مشرکان و دشمنی با
۱۳۸۹: ۷ / ۹۹،	نهراسیدن از رزم؛ پیشرو در	۹، ۵۴۳ /	منافقان در همه عمر؛
۳۰۳ / ۸،	نبرد؛ قرار گرفتن در خط مقدم	۴۵۹ /	باسابقه ترین رزمنده در

میان قریش؛ پیکار با قریش در زمان کفرو فریب آنان در کودکی و پیری		جبهه؛ جلوداری لشکر اسلام؛ هلاک‌کننده سرداران جنگ؛ ستیزنده با شجاعان جنگی؛ کشنده جباران بزرگ‌نما؛ مؤثرترین جنگجو در مبارزه با دشمن	۳۳۴، ۳۷۷، ۳۷۹، ۳۸۵، ۴۷۳، ۱۰/ (۴۶۳)
نهراسیدن از دشمن و رزم (همان، ۱/ ۱۱۷، ۳۴، ۷، ۲۲۲، ۶/ ۳۵۵)	رعایت اصول رزم‌آوری (همان، ۵/ ۱۳، ۱۸۷، ۶/ ۱۲۷، ۷/۹۹، ۹/۴۷۳، ۱۰/ ۴۴۵)	به خاک افکندن سران عرب و سرکردگان تیره ربیعه و مضر؛ سیراب کردن زمین از خون مرحب یهودی در جنگ خیبر؛ به هلاکت رساندن عمرو بن عبدود که به تنهایی هزار نفر به شمار می‌آمد؛ کندن درب خیبر و پرتاب آن؛ کور کردن چشم فتنه در جنگ نهروان و جمل	
نهراسیدن از دشمن؛ پورشگربی‌گریز بودن؛ خالص بودن برای خدا در جنگ؛ دست برنداشتن از شدت عمل در راه خدا و جهاد با دشمنان خدا حتی در صورت هفتاد بار کشته و زنده شدن؛ آگاهی به شیوه تدبیر و اندیشه درست رزمی			

۴-۱-۷. باورمندی به ویژگی‌های برتر خویش در عرصه دانشوری

یکی دیگر از مؤلفه‌های مرتبط با خودباوری فردی در روایات امام علی علیه السلام اعتقاد به قابلیت‌های فردی در عرصه دانش است. این باور بر پایه شناخت واقع‌گرایانه از خویشتن و درک افاضه علم از سوی خداوند است. سخن امام علیه السلام که «من خزانه دار دانش الهی‌ام.

من امین بر رازهای خدایم» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۸ / ۳۷۵) و «من دانای شما و همان کسی هستم که نجات شما با علم اوست» (همان، ۱ / ۵۸۵)، باورمندی در گستره دانشوری را با نگاه توحیدی نشان می‌دهد.

جدول شماره (۷): مؤلفه‌های خودباوری فردی در حوزه دانشوری

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
خزانه‌دار دانش الهی (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۸ / ۳۷۶)	خزانه‌دار دانش الهی بودن	کلید خانه حکمت (همان، ۱ / ۳۷۹)	کلید خانه حکمت بودن
فربه از علم و وارث علوم انبیا و رسولان بودن (همان، ۱ / ۱۰۱، ۳۱)	فربه از علم بودن؛ وارث علوم انبیا و رسولان بودن.	برخورداری از علم نجات بخش (همان، ۱ / ۵۸۷)	نجات مردم با علم امام علی <small>علیه السلام</small>
دانا به روش اصلاح امت (همان، ۱ / ۵۸۷)	دانا به روش اصلاح امت بودن	داناترین مردم (همان، ۱ / ۵۸۷)	داناترین مردم بودن
آشنایی عمیق داشتن از سنت (همان، ۲۹۳ / ۸ / ۳۷۷)	آشناترین مردم به سنت؛ برپادارنده احکام دین	داشتن علم‌الکتاب (همان، ۱۰ / ۴۱)	عطا شدن دانش کتاب به وی

برخورداری از علم اولین و آخرین (همان، ۱۰ / ۵۷۱)	صاحب دانش پیشینیان و پسینیان؛ وارث دانش پیشینیان	برخورداری از دانش بلاها (همان، ۱۰ / ۵۷۳)	نزد علی <small>ع</small> بودن دانش بلاها
آگاهی از دانش نسبها (همان، ۱۰ / ۵۷۳)	داشتن علم انساب	آگاهی از دانش وصیتها (همان، ۸ / ۲۹۹)	داشتن دانش وصیتها
آگاهی از علم اسمای الهی (همان، ۸ / ۲۹۸)	داشتن علم اسمای الهی	داشتن دانش اسباب (همان، ۸ / ۳۹۱)	عطا شدن دانش اسباب به وی
برخورداری از وسعت دانش (همان، ۹ / ۴۵۵، ۱۰ / ۴۵۵، ۱۱ / ۵۳۹ / ۴۲۳)	آگاه تر بودن به راه‌های آسمان از راه‌های زمین؛ درخواست از مردم برای پرسش از وی پیش از فقدان او به علت وجود نداشتن همانندی برای ایشان؛ سرازیری سیل دانش از او؛ آگاهی از دانش‌های پوشیده بردیگران؛ برخورداری از دانشی انباشته در سینه و نیافتن فراگیرندگانی برای آن	آگاهی از حوادث آینده (همان، ۶ / ۴۹۷، ۴۵۵، ۵۳۷، ۱۲ / ۷۳، ۷۵، ۷۷)	آگاهی از هلاکت خوارج؛ خبر دادن از ادامه یافتن راه خوارج در تاریخ؛ خبر دادن از چیرگی شامیان بر سپاه وی؛ آگاهی از رویارویی مردم با شمشیرهای برنده و قلمداد کردن آن به عنوان سنت به وسیله متمکاران پس از وی؛ خبر دادن از فتنه‌های تاریک، کور و شک برانگیز پس از خود؛ خبر دادن از آمدن روزگاری که در آن هیچ چیز پوشیده‌تر از حق و آشکارتر از باطل و فراوان‌تر از دروغ بستن بر

خداوند متعال و پیامبر او نخواهد بود			
علم به امواج صوتی و محدود بودن قدرت شنوایی انسان؛ شناخت طول موج رنگ‌های مختلف و محدود بودن قدرت بینایی انسان؛ آگاهی از نیروی موجود در آب برای تولید نور و آتش	آگاهی از علوم تجربی (همان، ۱۱ / ۴۱۱، ۴۱۳)	نگریستن در کارهای گذشتگان و اندیشیدن در اخبار آنان و جست‌وجو در آثار گذشتگان تا همانند یکی از آنان شدن؛ عمری به اندازه تاریخ داشتن در اثر توّرق در اخبار گذشتگان؛ آگاهی از سودمندی و زیان‌باری کارهای گذشتگان و بیرون کشیدن گزیده هر کاری به علت توّرق در اخبار پیشینیان	آگاهی پدیدارشناسانه از تاریخ (همان، ۳ / ۲۷)
آشناترین مردم به قرآن؛ اختصاص دانش ناسخ و منسوخ، محکم و متشابیه، خاص و عام به او از سوی خدا؛ دانستن تفسیر و تأویل آیات قرآن، علم به محل، شأن، سبب، زمان و هدف نزول همه آیات قرآن؛ آگاهی از مواضع وصل و فصل قرآن؛ شناختن حروف قرآن از معانی آن؛ دانستن تورات به تورات و انجیل از اهل تورات و اهل انجیل؛ فتوا دادن برای اهل	آگاهی عمیق از قرآن و کتاب‌های آسمانی (همان، ۱ / ۴۳۷، ۵۱۸ / ۸، ۲۹۳ / ۱۰، ۵۵۷، ۵۵۹ / ۵۷۱، ۱۱ / ۴۳۱)	عطا شدن علم داوری به وی؛ قضاوت یکسان بین دو نفر و تکرار آن پس از چندین سال به علت تغییرناپذیری اصول داوری	آگاهی از علم قضاوت (همان، ۸ / ۲۹۸، ۱۱ / ۴۷۷)

تورات با تورات و اهل انجیل با انجیل و اعتراف اهل تورات و انجیل به راست‌گویی وی به گونه‌ای که تورات و انجیل بدرخشند و به روش داوری الهی علی <small>علیه السلام</small> اقرار کنند؛ داوری در بین اهل زبور با زبور به گونه‌ای که زبور بدرخشند و به روش داوری الهی علی <small>علیه السلام</small> اقرار کند			
---	--	--	--

۴-۲. خودباوری اعتقادی

از میان ۱۶۶۷ مضمون روایت مربوط به خودباوری از متن کتاب دانش‌نامه امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۱۹ مضمون روایت که ۷/۱ درصد کل مؤلفه‌ها بود، به خودباوری اعتقادی اختصاص داشت. این مضمون روایت‌ها در قالب ده مؤلفه به شرح ذیل استخراج شد: باورمندی به برتری دین اسلام، باورمندی به برترین خلق بودن پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، باورمندی به برترین کتاب بودن قرآن کریم، باورمندی به برتری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بر دیگر انبیا علیهم السلام، باورمندی به رسالت جهانی پیامبر صلی الله علیه و آله، باورمندی به خاتمیت رسول خدا صلی الله علیه و آله، برگزیده شدن پیامبر صلی الله علیه و آله بر همه مخلوقات، باورمندی به برتری مسلمانان بر غیرمسلمانان، باورمندی به فضائل خاص ائمه علیهم السلام و باورمندی به قیام قائم آل محمد علیهم السلام در آخرالزمان.

جدول شماره (۸): مؤلفه‌های خودباوری اعتقادی

مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
باورمندی به برتری به دین اسلام (محمدی)	بهترین خلق بودن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> سرور همه مردم؛ پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> سرور اولین‌ها و آخرین‌های	باورمندی به برترین خلق بودن پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small>	
		دین خدا بودن اسلام؛ دین اسلام کامل‌ترین دین خدا؛ نپذیرفتن دینی جز دین اسلام از کسی از سوی خداوند؛ غلبه	

ری شهری، ۱۳۸۹: ۳ / ۲۳، ۴ / ۲۲۱، ۲۲۳، ۲۴۷ / ۷، (۳۵۳)	دین اسلام بردیگرایان با وجود اکراه مشرکان؛ عزت یافتن مردم به واسطه اسلام از سوی خداوند؛ روی آوردن برکت، نعمت و خرمی به زندگی مردم با آیین اسلام؛ سامان یافتن زندگی مردم و عزت یافتن آنان در سایه دولت قاهره پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small>	(همان: ۱ / ۶۰۷، ۶۱۱، ۸ / ۲۴۳، ۱۰ / ۱۷۱، ۱۱ / ۳۸۷)	مردم؛ پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> پاک‌ترین، فرخنده‌ترین، والاترین خوش‌منظرترین، درست‌پیمان‌ترین و باکرامت‌ترین فرزند آدم <small>علیه السلام</small>
باورمندی به برترین کتاب بودن قرآن کریم (همان، ۲ / ۳۵۷)	اعتقاد به تبیین هرچیز در کتاب خدا؛ اعتقاد به نبود تناقض در قرآن؛ سپری نشدن شگفتی‌های قرآن؛ زدوده شدن تاریکی‌ها با قرآن؛ به پایان نرسیدن غرایب قرآن	باورمندی به برتری پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> اسلام بر دیگر انبیا <small>علیهم السلام</small> (همان، ۱ / ۶۰۶، ۱۰ / ۶۵، ۱۷۱)	برترین پیامبران و رسولان بودن محمد <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ سرور رسولان بودن؛ سرور اولین‌ها و آخرین‌های پیامبران و فرستادگان بودن؛ نیکوترین فرستادگان بودن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
باورمندی به رسالت جهانی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و قیام قائم آل محمد <small>علیهم السلام</small> در آخر الزمان (همان، ۹ / ۲۳۳، ۱۱ / ۲۱۱)	برانگیخته شدن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> برای انذار جهانیان؛ برپایی حکومت الهی در زمان قائم آل محمد <small>علیهم السلام</small> ؛ پایان یافتن همه رازها با ظهور قائم آل محمد <small>علیهم السلام</small>	باورمندی به خاتمیت رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> (همان، ۱ / ۴۰۹)	خاتم پیامبران بودن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
باورمندی به برگزیده شدن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بر همه مخلوقات (همان، ۳ / ۳۹۴)	برگزیده شدن پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> بر همه خلق	باورمندی به برتری جایگاه مسلمان بر غیرمسلمان (همان، ۴ / ۲۵۱)	برابر نبودن جایگاه مسلمان با اهل کتاب

باورمندی به فضائل خاص ائمه <small>علیهم السلام</small> (همان، ۲/ ۱۹۱، ۵۵۵، ۵۵۷، ۳/ ۵۵۷، ۵۵۳، ۵/ ۵۷۷، ۴۵۵، ۲۷۵، ۶/ ۲۱۷، ۱۷۱/ ۱۰)	ائمه <small>علیهم السلام</small> سزاوارترین مردم به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ شایسته‌ترین امت برای ولایت پس از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ سزاوارترین به حاکمیت پس از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small> وارثان پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ داشتن حق امامت و حق جانشینی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ داشتن حق میراث از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> ؛ گواه بر خلق بودن؛ حجت خداوند در زمین بودن؛ راهنما بودن؛ واجب الاطاعه بودن؛ لزوم تمسک به اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ؛ برخوردار از پاکی و عصمت؛ سزاوارترین مردم به پیروی شدن؛ وجوب حق خاندان پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و مودت به آنان به فرمان خدا؛ دور ساختن پلیدی از خاندان پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و پاکی آنان از سوی خدا؛ معیت با قرآن و جدایی ناپذیری از آن تا روز قیامت؛ داناترین مردم؛ آموختن علم از دانش الهی؛ حکم راندن به فرمان الهی؛ پایبندی به سخن راست؛ همراه داشتن بیرق حق؛ جبران نقص و کاستی مؤمنان به وسیله اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ؛ آغاز شدن هدایت و خاتمه یافتن هدایت با اهل بیت؛ مصداق ذوی القربی بودن اهل بیت در قرآن؛ پیشتازی در ایمان آوردن به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و تصدیق دین او؛ خاستگاه حکمت.
---	--

۳-۴. خودباوری نوعی

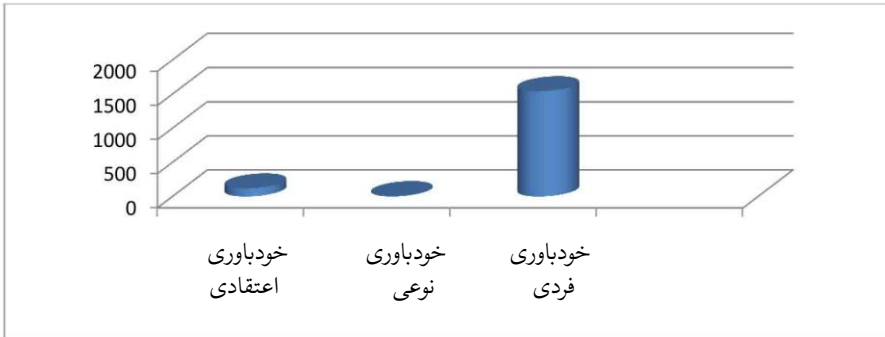
از میان ۱۶۶۷ مضمون روایت مربوط به خودباوری از متن کتاب دانش‌نامه امیرالمؤمنین علیه السلام، شش مضمون روایت که چهار درصد کل مؤلفه‌ها بود، به خودباوری اعتقادی اختصاص داشت. این مضمون روایت‌ها در قالب دو مؤلفه به شرح ذیل استخراج شد: اشرف مخلوقات بودن انسان و امانت‌دار الهی بودن انسان.

جدول شماره (۹): مؤلفه‌های خودباوری نوعی

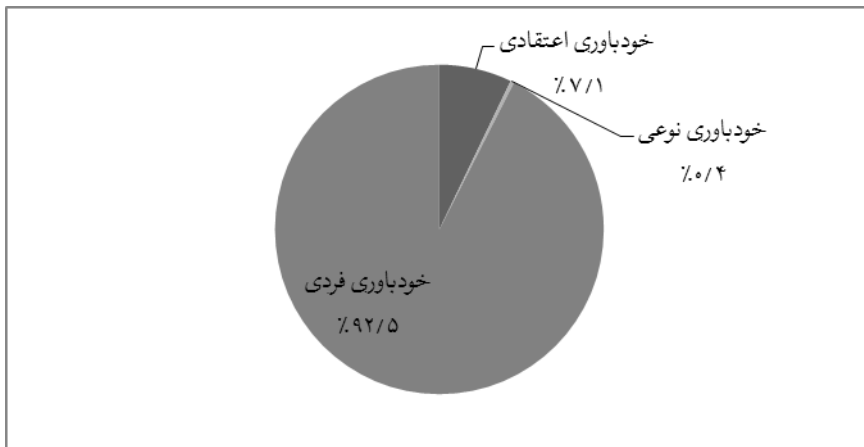
مؤلفه	زیرمؤلفه	مؤلفه	زیرمؤلفه
باورمندی به اشرف مخلوقات بودن انسان (محمدی، ری شهری، ۱۱: ۱۳۸۹، ۱۸۹)	باورمندی به امانت‌دار الهی بودن انسان (همان، ۱۱/ ۱۸۹)	دمیمده شدن روح خدا در انسان؛ مسجود ملائکه واقع شدن آدم <small>علیه السلام</small>	پذیرفتن امانت الهی ای که آسمان‌ها، زمین و کوه‌ها از آن سرباز زدند.

در ادامه جدول میزان فراوانی مؤلفه‌های خودباوری و درصد آن در نمودار میله‌ای شماره (۱) و نمودار دایره‌ای شماره (۲) آورده می‌شود:

نمودار شماره (۱): فراوانی مؤلفه‌های خودباوری

نمودار شماره (۲): درصد فراوانی مؤلفه‌های خودباوری

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تحلیل مؤلفه‌های خودباوری در روایات امام علی علیه السلام حاکی از آن است که خودباوری برگرفته از خدا باوری است و بر باورهای بنیادین دینی در لایه‌های زیرین شناختی استوار است. باورمندی به برتری دین اسلام، والاترین خلق بودن پیامبر

اسلام ﷺ، برترین کتاب بودن قرآن و اعتقاد به رسالت جهانی پیامبر ﷺ، ختم پیامبری به حضرت محمد ﷺ، تصدیق برتری امامان معصومین و یقین به قیام قائم آل محمد ﷺ، شالوده اصلی خودباوری در بُعد اعتقادی را دربرمی گیرد. افزون بر این، خودباوری پیوندی استوار با شناخت جایگاه والای انسانی دارد. باور به اینکه انسان امانت دار الهی و اشرف مخلوقات در جهان هستی است، موجب می شود که بشر از ظرفیت های نهفته در وجود خود آگاهی یافته و با یقین به شایستگی های خویش برای رسیدن به بالاترین درجات کمال و قرب الهی تلاش کند. درک توانمندی های فردی و باور به ویژگی های برتر خویش در عرصه های گوناگون علمی، اخلاقی، عبادی و رزم آوری، سعادت انسان را با تکیه بر قدرت بی پایان خداوند در پی خواهد داشت. این نوع از خودباوری در طول اعتماد به خداوند و نه در عرض آن است.

منابع

۱. آزاد، زهرا، «خودباوری و خودباختگی فردی و اجتماعی از منظر قرآن و روایات»، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه قرآن و حدیث، پردیس تهران، ۱۳۹۵ ش.
۲. تولیده، فرید، «خودباوری و خودباختگی در قرآن و حدیث»، پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی باخترایلام، ۱۳۹۶ ش.
۳. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ش.
۴. سیدنژاد، سید صادق، «جوان و خودباوری»، دبیرآشنا، شماره ۱۵، ۱۳۸۰ ش.
۵. شعاری نژاد، علی اکبر، فرهنگ علوم رفتاری، امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۵ ش.
۶. صالح، صبحی، فرهنگ نهج البلاغه، ترجمه مصطفی رحیمی نیا، اسلامی، تهران، ۱۳۷۰ ش.
۷. صفری، علیرضا، معنا و مفهوم خودباوری و انواع خودباوری، همایش منطقه ای نخبگان فرهنگی، خودباوری در فرهنگ اسلامی و ایران، ۱۳۸۸ ش.
۸. عرب سالاری، زهرا، «بررسی تطبیقی خودباوری در نهج البلاغه و روان شناسی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۳ ش.
۹. فجری، محمد مهدی، «خودباوری»، مجله مبلغان، شماره ۹۸، ۱۳۸۶ ش.
۱۰. فعالی، محمد تقی، «خودباوری؛ چالش ها و راهکارها (با تأکید بر نگرش دینی)»، پژوهش های اخلاقی، شماره ۲۰، ۱۳۹۴ ش.
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، دانش نامه امیرالمؤمنین بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ، ترجمه عبدالهادی

- مسعودی و دیگران، دارالحدیث، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۹ش.
۱۲. مرتضایی، بهزاد، «خودباوری با تکیه بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری»، *ماهنامه معارف*، شماره ۸۱، ۱۳۸۹ش.
۱۳. مغنیه، محمدجواد، *فی ظلال نهج البلاغه*، دارالعلم للملایین، بیروت، ۱۹۷۹م.
۱۴. مهدوی نژاد، غلامحسین، «راهکارهای تقویت خودباوری در مجامع علمی و دانشگاهی از دیدگاه قرآن و روایات»، *فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، شماره ۳۴، ۱۳۸۶ش.
15. Branden, N., *The power of self-confidence*, Translated by B. Dadras, Tehran, Golestan, 2009.
16. Greenberg, J. R. and S. A. Mitchell, *Object relations in psychoanalytic Theory*, the Cambridge, MA: the Howard press, 1983.
17. UKEssays. "Influence of Physical Punishment on Adolescents Self-esteem", Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/theology/physical-punishment-and-self-esteem>, 2018.